KARANTÉNBAN LAKOZIK AZ EMBER?

GONDOLATOK PANDÉMIA IDEJÉN

URI DÉNES MIHÁLY

„Oh be jó itt! … Veteményes Kertünk' Ajtaja megett, mellyen a' Gyümőltsösbe járnak"

Kármán József: *Fanni' hagyományai*

Március 16-án délelőtt még volt egy megbeszélésem. Fekete kardigánt és fehér inget vettem fel, és szokásosan a bordó nyakkendőmet. Aztán összepakoltam, és másnap előbb egy hétre, majd végül a pandémia okozta leállás (a „karantén")[1] idejére hazaköltöztem a szülővárosomba, Hajdúnánásra. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy többé-kevésbé egyébként is kétlaki életet élek Nánás és Debrecen között. Azon utolsó generációk egyikéhez tartozom, akik még ebben a hajdúvárosban, a Magyar úti szülőotthonban születtek, amely utcában egyébként anyai nagyszüleim is éltek. Egy ideje azonban már senki sem születik Hajdúnánáson; az intézmény „funkcióváltáson" esett át, s az ezredforduló óta ápolási intézetként működik. A régi épület falai állnak, csak az élettel kapcsolatos feladatok iránya változott meg. Ha az elmúlt három évtizedre gondolunk, akkor ez a váltás *mise en abyme*ként mutatja a magyar vidék sorsát.

Egyetemista koromban valahányszor a Debrecen–Hajdúnánás helyközi autóbuszjárat rákanyarodott a Nánást a szomszédos, mindössze öt kilométerre lévő Hajdúdoroggal összekötő útra, tudatosan figyeltem az ismerős tájat. Elképzeltem (olykor még most is), hogy milyennek fest az *én városom* az idegen tekintetével. Szépnek látja vagy rútnak? Egyáltalán azt látja-e, amit én? Az eltérő távlatoknak a megértés eseményében végbemenő közeledését hívja a hermeneutika horizont-összeolvadásnak, amely nem mehet végbe teljesen, mert az idegen sohasem olvadhat fel végérvényesen a sajátban; ha ez mégis megtörténne, a két perspektíva megszűnne annak lenni, ami, nevezetesen idegennek és sajátnak.[2] Nem csak az irodalmi szövegekben vagy a társas viszonyokban van ez így, de a kulturális távolságok legyőzésének is megvannak a maguk *határai.* Mindenesetre nem szerettem volna, ha ez az idegen tekintet, amely utóvégre a sajátom volt, bármiről is lemaradt volna, ezért minden alkalommal alaposan megnéztem azokat a szép házakat, épületeket, a nagy fákat, amiket már amúgy is ismertem. S elképzeltem, hogy elmesélem ezek történetét: ki építette, mikor, miért, kinek, ki ültette és gondozta – holott ezeket én sem tudtam.

1 Az idézőjel azért szükséges, mert idehaza kijárási tiltásra nem, csak korlátozásra volt szükség, és én magam sem kerültem (eddig még) karanténba.

2 Lásd ehhez: Hans-Georg Gadamer: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlata* [1960] ford. Bonyhai Gábor, Osiris, Bp. 2003.

Száz év járvány – Ausztrál férfi spanyolnátha elleni maszkban, 1918 *(Alamy)*

A családi bibliotékában jónéhány helytörténeti könyv megtalálható. Bizonyára nem mindegy, hogy egy gyerek milyen kiadványokkal találkozik otthon. A helytörténeti könyveknek a tudományos feldolgozás mellett van egy sajátos, archaikusnak is mondható funkciójuk, amennyiben az „alapító mítoszok" megőrzésére és újraírására hivatottak. Ezek révén észrevétlenül lopakodik be a tudatba, s telepszik meg ott az, amit közönségesen lokálpatriotizmusnak nevezünk. A város és a család története erősebb vagy gyengébb szálakon, de egybefonódik, s előbbi történetének szövetében ott vannak a különféle családtörténetek szálai is. E kettő együtt jelenti az otthont annak folyton történő történetiségével. A múltat ugyanis magunkban írjuk újra, amikor az ősök történeteit a sajátunkként olvassuk. A hagyományok tisztelete ezen az alapon nyugszik.

Nánásról eddig két összegző monográfia született. Az egyik éppen százhúsz éve, 1900-ban *Hajdu-Nánás város és a hajduk történelme* címmel egy jelentős helyi tanár tollából.[3] A másik a korszellemnek megfelelően megírt, a település történetét „az új típusú szocialista tudat" kialakulását segítő módon bemutató munka a '70-es évekből.[4] Ez utóbbi tartalmaz egy listát a hajdúnánási családnevek legkorábbi előfordulásairól. Ezek alapján feltételezhető, hogy a családom mindkét ága elég régre visszavezethetően hajdúnánási. Az Ormos / Ormós név (ez az anyai ág) az 1739–40-es pestisjárvány miatti összeírásban, az Úri / Uri név (az apai ág) anyakönyvi adatokban 1755-ben szerepel először. Annyiban bizonytalan az adatolás, hogy a nevek első említése nem szól arról, hogy melyik családról van szó, mert vannak olyan Ormósok és Urik, akik nem „mi vagyunk". Anyai nagyanyám Nácsa, ez a név 1772-ben jelent meg először. Apai nagyanyám Muraközi, amely először 1766-ban jegyeztetik fel.[5] Akárhogy is, mindkét ágon nagyjából kétszáz-kétszázötven éve élhetünk Hajdúnánáson.

Idén márciusban tehát újra megnéztem a házakat és a fákat, azzal a furcsa érzéssel, hogy ezúttal hosszabban időzök majd otthon.

*

„*A vallásos ember a lehető legközelebb akart élni a világ középpontjához.* Tudta, hogy országa a föld közepén van, hogy városa a világegyetem köldöke, és mindenekelőtt hogy a templom és a palota igazi középpontjai a világnak, ám ezen túlmenően azt is akarta, hogy saját háza is *imago mundi*ként a középpontban legyen."[6] A szakralizált terekkel szemben, írja Eliade, a profán térben a világ mint olyan tűnik el, mert már nincs, amihez mérje magát, s ami által így létrejöjjön (ez írható le a kozmosz és a káosz, vagyis a rendezett, értelmes, helyet biztosító világ és az átláthatatlan rendezetlenség ellentétpárjával). „Tulajdonképpen tehát már nincs is »világ«, csupán egy széttört univerzum töredékei léteznek, végtelenül sok, többé vagy kevésbé semleges »hely« formátlan tömege, amelyek között az ember az ipari társadalomban zajló élet kötelezettségeitől hajtva ide-oda mozog."[7] A járvány miatti leállás talán éppen azért is volt annyira zavarba ejtő és nehezen elviselhető, mert az ide-oda mozgásnak az a lehetősége szűnt meg, amely a mindennapi életben a világ „káoszát" elrejti az ember elől.

„őriznek valamit a szakrális térélményből

Ugyanakkor továbbra is vannak olyan terek, amelyek a deszakralizált világban is kitüntetett figyelemben részesülnek. Az otthon, az ismert táj, az első szerelemhez köthető helyek stb. olyanok, amelyek a deszakralizált világban őriznek valamit a szakrális térélményből (ezt a profán ember „kriptovallásos" viselkedésének nevezi a román vallástörténész). Meggyőződésem, hogy azok számára, akiknek az otthonhoz, a lakozás helyéhez való viszonyulás túlmutat a dolog puszta hétköznapiságán, könnyebben viselhették el a „karantént", mert nem csupán otthon voltak a szónak abban az értelmében, amit például a *home office*, vagyis a munka és a magánélet tere egymásba folyásának posztmodern

3 Barcsa János: *Hajdu-Nánás város és a hajduk történelme.* 1900.
4 *Hajdúnánás története.* szerk. Rácz István, Alföldi Nyomda, Debrecen, 1973.
5 *Uo.* 50–52.
6 Mircea Eliade: *A szent és a profán.* ford. Berényi Gábor – M. Nagy Miklós, Helikon, Bp. 2019. 34–35. Kiemelés az eredetiben.
7 *Uo.* 18.

Karanténkultúra – A COVID-19 és a *12 majom* (Terry Gilliam, 1995) című film attribútumait keverő utcai alkotás, East Portland (Oregon), 2020. június 24. *(Jonathan Allen felvétele)*

munkavégzést idéző formája jelent,[8] hanem *otthon voltak a világban,* a „világ kölködében" álltak és állnak. Az otthonhoz, a sajáthoz való viszonyulásnak ez a formája úgy esik kívül a racionalitás tartományán, hogy éppenséggel nagyon is racionális. Akárha a vallásos embert kérdeznénk a hitéről: nem hiszi, hanem *tudja*, hogy létezik Isten, s ez a *bizonyosság* jelenti élete origóját. Aki otthon van valahol a világban, annak ez az origó nagyon is valóságos helyeket és tereket (is) jelent, s ezek aligha függetlenek a szülővárostól és -hazától. Éppen ezért nem „az irodát" költöztettem haza, hanem egy olyan életformára igyekeztem átállni, ami mentálisan bizonyosan fenntarthatóbb volt.

*

Egy Kínában, alkalmasint éppen Wuhanban élő diák a pandémia miatti leállásban vette észre, hogy a városban élnek madarak. A civilizáció zajának elcsendesedésére volt szüksége ahhoz, hogy észrevegye őket. Sajnálom őt, s kivált azokat, akik nem a körülmények, hanem képességeik hiánya miatt nem tudják meglátni azt, ami túlmutat rajtuk. Az ember szinte mindenütt önmagával találkozik saját „tsinálmányain" (Apáczai Csere János) keresztül. Egyre kevesebb tere van a világ olyan esztétikai megtapasztalásának, ahol a szép valamiképpen független az embertől. A madarak elragadó sokfélesége például ilyen élmény, amiről Jonathan Franzen megkapó esszét írt.[9] És ilyen a kert is.

A kert olyan fenomén, amely egyszerre természetes és mesterséges, művészet és mégsem az. A kert a köztesség tere.[10] Az emberi létezés pedig éppen a köztességben ragadható meg, ahogyan Heidegger írja: ez „a között méretett ki az emberi lakozás számára".[11] Minden gondozott kert az Éden mása. Ez azért lehet így, mert az „ember mint ember mindig is valami égihez és valami égivel mérte magát. […] Csak ha az ember ily módon fel-méri [*ver-mißt*] lakozását, akkor képes lényegének megfelelően *lenni*."[12] Ha a lakásban felnézünk, a plafont látjuk. A kertig, de legalábbis a balkonig kell mennünk, hogy a távlatunk kiteljesedjék.

Minden kert egyszerre referál a természet kíméletlen vadságáról, amikor a házra dől az évszázados fa; egyszerre mutatja annak jóval szelídebb, mégis

8 Vö. Békés Márton: A kibernetikai emberkép kritikája. *Kommentár,* 2015/5. 3–30.
9 Jonathan Franzen: *Miért fontosak a madarak?* = Uő.: *A világ végének vége.* ford. Bart István, 21. Század, Bp. 53–65.
10 Vö. Roger Scruton: *A szépről.* ford. Orosz István, MMA, Bp. 69–93.
11 Martin Heidegger: *„… költőien lakozik az ember…"* [1954] ford. Szijj Ferenc = Uő.: *„… költőien lakozik az ember…" Válogatott írások.* szerk. Pongárcz Tibor, T-Twins–Pompeji, Bp.–Szeged, 1994. 199.
12 *Uo.* 200. Kiemelés az eredetiben.

nehezen kontrollálható voltát például a kártevők támadásainak képében; ugyanakkor jámbor társ is, amely hajlik arra, hogy az ember saját ízlése szerint formálja és tegye széppé. A kert léte egyszerre függ tőlünk és egyszerre független is szándékainktól. A magára hagyott, gazos kert az eliadei káoszt – és Pilinszky sorait („Valamikor a paradicsom állt itt." [*Apokrif*]) – idézi, a harmonikus szépségű, gondozott kert viszont maga a kozmosz. Egyszerre rendkívüli, mert hagyományainkból fakadóan nem érintetlen a szakrális dimenziótól, és egyszerre mindennapi, a pihenés mellett a fárasztó munka tere is.

Mindez a legkevésbé sem mondható el az irodáról; mégis, ki vonulna vissza egy irodaházba pihenni? És mivel találkozna ott, ami arra figyelmezteti, a létezés dimenziói bizonyosan nagyobbak, mint ami onnan belátható? Ha a monitorba néz, csak ismételten önmagát látja. Aligha véletlenül szentel viszonylag terjedelmes részt Scruton az épületeknek, a városok utcáinak és tereinek, illetve mindezekkel összefüggésben a szépségnek a *Zöld filozófiá*ban.[13] Ha arra a kérdésre keressük a választ, *mi* vagy *milyen az ember*, nem csak azt érdemes megnézni, mit csinál a természettel, hanem azt is, hogy milyen építményekkel veszi körbe magát.

„Minden civilizált országban a külvárosokban százezerszámra jelennek meg olyan tömegszállások, melyeket csak a számozás különböztet meg egymástól, és egyáltalán nem érdemlik meg a »lakóház« nevet, mivel ezek legfeljebb szűk, kényelmetlen ólak »haszonemberek« számára, a »haszonállatok« tartásmódjához hasonlóan. A tojóhibridek összezsúfolását parányi ketrecekben joggal tartjuk állatkínzásnak és a civilizált emberiség szégyenének. Ha ugyanezt teszik az emberiséggel, senkinek sincsen ellenvetése".[14] Konrad Lorenz sorai igen kínosan érinthetnek minket 2020-ban, amikor a pandémia hosszú időre a lakás falai közé szorított, s megmutatta, ha az életünk addigi menetében törés áll be, akkor a kislakások hirtelen nagyon szűkössé válnak. Lakásaink hosszú távon eddig sem voltak feltétlenül kényelmesek (de legalábbis nem lettek most kisebbek), a folyamatos mozgás azonban lehetővé tette, hogy erre ne figyeljünk fel – egészen mostanáig.

az állatvédelemnek megvannak a magyar hagyományai

2010-ben, rendkívül helyesen, rendeletben döntöttek arról, hogy a kutyákat nem szabad tartósan láncon tartani. Az ellen viszont alig van kifogásunk, ha az ún. szellemi munka tíz-tizenkét órára az íróasztalhoz láncol minket szemromlást, gerincferdülést, aranyeret és mindenféle egyéb problémákat okozva. Akik könnyedén vagy legalábbis könnyebben vették a „karantén" idejét, azok alkalmasint éppen azért tehettek így, mert hosszú idő után végre kiszabadultak a kényelmetlen ketrecekből, amit közönségesen irodának hívunk, és volt idejük valami nagyon másra.

Mindeközben a pandémia elviekben ráirányíthatta a figyelmet néhány jelentős tévedésünkre is. Arra például, hogy az élet valójában továbbra sem a fogyasztói kultúra, a tömegturizmus, a politikai utópiák („történelem vége", nyitott határok stb.) elvárásai, hanem a természet szabályai és a biológiai determinációk alapján működik. „*A koronavírus-járvány egyik első áldozata a liberalizmus volt*",[15] és a kényelem. Legalábbis időszerű volna elgondolnunk, hogy az olyan utópisztikus képzelgések, mint a határoktól mentes országok, a múlt nélküli kultúrák, a betegségek nélküli élet vagy a globális fenntarthatóság nem többek-e önbecsapásnál? S ha ezt mi nem mondjuk ki, akkor majd kimondja más: egy vírus vagy a természet.

*

Idestova lassan egy évtizede etetjük a madarakat. Éppen idén döntöttem úgy, hogy ebbéli tevékenységemet kiterjesztem a munkahelyemre is, amely egyébként az ország első természetvédelmi területén, a debreceni Nagyerdőben

13 Roger Scruton: *Zöld filozófia. Hogyan gondolkozzunk felelősen a bolygonkról.* ford. Szilágyi-Gál Mihály – Zsélyi Ferenc, Akadémiai, Bp. 2018. 245–279.

14 Konrad Lorenz: *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne* [1973] ford. Gellért Katalin, Helikon, Bp. 2014. 28.

15 Lásd ehhez Békés Márton jelen lapszámban közölt írását: A globalizáció vége és ami utána következik. *Kommentár*, 2020/4.

található. Szerencsére a leállás akkor következett be, amikor a természet már éledezni kezdett. A madáretetést ugyanis, ha egyszer elkezdtük, az etetési időszak végig nem szabad abbahagyni. A kisebb madarak képesek testhőmérsékletük jelentős részét elveszíteni egyetlen éjszaka alatt, a felelőtlen etetés tehát – gyors energiapótlás híján – az életükbe kerülhet.

A természetvédő mozgalmaknak egyébként nagyon szép és messzire nyúló hagyományai vannak Magyarországon, melyek gyökerei a madárvédelemhez, így mások mellett Herman Ottó munkásságáig nyúlnak vissza. 1894-ben bizonyos madarakat, például ölyveket és baglyokat védetté nyilvánítottak. Herman legismertebb könyve, *A madarak hasznáról és káráról* 1901-ben jelent meg. Madarak és fák napját először 1902-ben rendezett meg Chernel István ornitológus, négy évvel később Apponyi Albert pedig már rendeletben kötelezte az iskolákat a nap megszervezésére természetvédelmi és erkölcsnevelő céllal. De az első természetjáró és -védő körök is viszonylag korán, már a 19. század második felében létrejöttek (lásd például az 1873-ban alapított Magyarországi Kárpát-egyesületet, amely itthon az első, világviszonylatban pedig a hetedik turistaklub volt).

1882-ben jelent meg a *Védjük az állatokat* című írás, egy évvel később pedig a budapesti állatvédő egyesület második kiadványa, *Az állatok védelme*. Előbbiben írja Herman: „Én annak a nemzetnek nyújtanám a pálmaágat, amely nem éri be többé avval, hogy gyönge, védtelen embertársát oltalmazza, a nyomorgót fölsegíti, az elhagyottat keblére öleli, hanem kiterjeszti jóindulatát, védelmét és gyámolítását a nálánál alsóbbrendű, de mégis csak élő lényekre, az állatokra is […] És lám, a míveltség magas színvonalán álló nemzeteknél, mily nagy hátramaradást tapasztalunk még ma is, épen e téren!”[16]

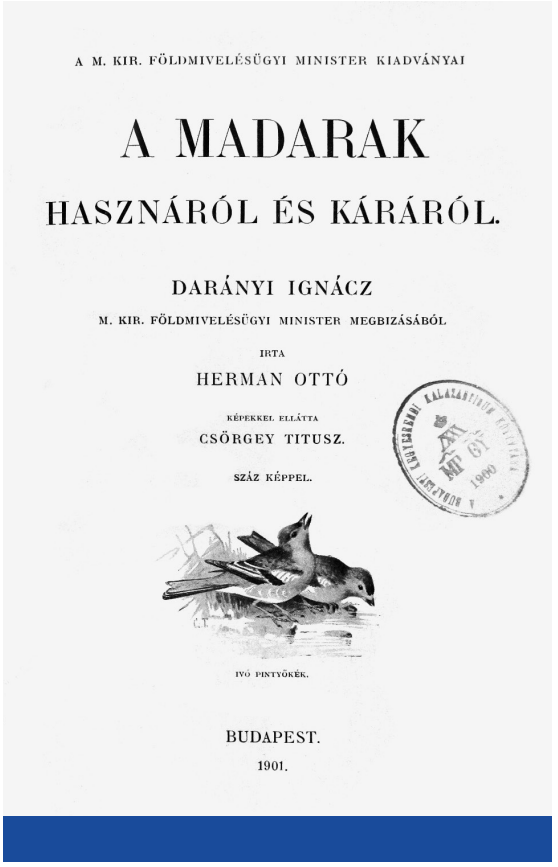
A M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER KIADVÁNYAI

A MADARAK

HASZNÁRÓL ÉS KÁRÁRÓL.

DARÁNYI IGNÁCZ

M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

HERMAN OTTÓ

KÉPEKKEL ELLÁTTA

CSŐRGEY TITUSZ.

SZÁZ KÉPPEL.

IVÓ PINTYŐKÉK.

BUDAPEST.

1901.

Herman Ottó: *A madarak hasznáról és káráról* (1901)

Az állatvédelemnek megvannak tehát a követendő magyar hagyományai is. Az emberjogi diskurzusok mintájára kialakított „állatok jogai” terminus viszont felettébb problematikus.[17] Azért is nehezen értelmezhető, mert az állatok bizonyára nem rendelkeznek a világ fenomenológiai fogalmával, mert nem bírnak az emberhez hasonló nyelvvel, minek következtében nem tudhatják, hogy vannak jogaik.[18] Az állatok jogaira vonatkozó bármilyen intés – helyesen, de kényszerűen is – az emberre száll vissza valamely korlátozás formájában. Ide kívánkozik, még ha érintőlegesen is, az „ember” jelentésének kérdésessé válása. „Általánosságban nehéz és nyitott probléma […] mennyiben tételezhető az »ember« vagy az »emberi természet« olyan homogén fogalma, mely valamiképp hitelesítené, autorizálná az emberi jogok (fel)tételezését.”[19] S ha nem tudjuk, mi ma az ember – és leginkább azért nem tudjuk, mert bármi lehet, az „ember” olyan jelölő, aminek a jelölte minden, vagyis semmi, puszta üres hely –, akkor honnan tudhatjuk, hogy mi az „állat” és mik a jogai? Az ember egyetemességének fikciója „egyedül a kulturalitás önmagát *előfeltételező* szellemi megalapozása, azaz a *teremtettség* transzcendens eredeztetése és egyetemessége szerint” értelmezhető. Vagyis az „egyetlen általános-univerzális emberi közösség egyedül Isten gyermekeinek testvériségeként – teológiailag:

16 *Védjük az állatokat*. szerk. Herman Ottó, Franklin Társulat, Bp. 1882. 5–6.

17 Az állatok jogaihoz lásd az 1989-ben elfogadott *Állati jogok egyetemes nyilatkozatát*, az emberi jogi kérdésekhez pedig: Lőrincz Csongor: *Az „emberi jogok forradalma” = A forradalom ígérete? Történelmi és nyelvi események kereszteződései.* szerk. Bónus Tibor – Lőrincz Csongor – Szirák Péter, Ráció, Bp. 2014. 137–169.

18 Ember és állat összefüggéséhez lásd: Eisemann György: *Az eszkimó és a fóka. Biopoétikai alakzatok a romantikában* = Milyen állat? Az állatok irodalmi és nyelvelméleti reprezentációjáról. szerk. Balogh Gergő – Fodor Péter – Pataki Viktor, Alföld–Méliusz, Debrecen, 2020. 14–27. és Halász Hajnalka: *Van-e lényegi megfelelés a megjelölések és az állatok között? Az állatok neveinek igazságáról és hazugságáról nietzschei értelemben = Uo.* 27–44.

19 Lőrincz: *I.m.* 159.

Városi erdő – Tűzcsap Debrecen Libakert nevű városrészében, 2020. április *(Uri Dénes Mihály felvétele)*

Egyházként – lenne igazolható."[20] Ez viszont éppen azon diszkurzív rendbe illeszkedik nehezen vagy sehogyan sem, amely az „állatok jogait" létrehozta.

Tanulságos, egyszersmind szimbolikus, hogy a pandémia miatti leállás a tavasszal, vagyis a természet ébredésével és a böjt időszakával esett egybe. Odahaza egyre több és több madár, különféle, addig a kertet nem látogató faj jelent meg. A házi rozsdafarkú ismerős vendég, akárcsak a kék- és széncinege, a tengelic, csak úgy, mint az évente rendszeresen visszatérő és idén hallatlanul sikeresen költő (két fészek másodköltéssel) füstifecskék, az örvösgalambpár és a balkáni gerlék, de először idén jelent meg a kert határában búbosbanka, akárcsak barátposzáta és kormos légykapó, és az énekes rigó, meg a balkáni fakopáncs sem volt gyakori vendég a korábbi években. (Az is lehet persze, hogy egyszerűen csak most volt időm megfigyelni őket.) Miközben a plázák bezártak vagy kongtak az ürességtől, a teraszok zárva voltak, a belvárosok pedig kihaltak, aközben másutt az élet a vitalitás jegyeit mutatta. S nem csak a kertekben: számos újságcikk referált arról, hogy az ipari termelés és a turizmus lassulása vagy leállása jótékonyan hatott a természetre, a levegőminőségre, és néhány héttel elodázta a túlfogyasztás napját.

Idén egyébként viszonylagosan sokat kellett várnunk a fecskékre, legalábbis úgy éreztem, hogy az előző évhez képest valamelyest később érkeztek. Mindig aggodalmas rájuk várni. Az út nem csak a hossza miatt viszontagságos, de a közel-keleti vadászatok miatt is: európai szemmel felfoghatatlan a vonuló madarak (leglátványosabban talán a gólyák) folyamatos vadászata és kiterítése. Ugyanennyire felfoghatatlan persze itthon a fecskefészkek tömeges leverésének barbár, olybá tűnik, soha véget nem érő szokása, amely jóideje felütötte már a fejét vidéken is. Az idei év pedig a légi kémiai szúnyogirtás újbóli engedélyezése körül generált jelentős vitákat, méghozzá joggal, mert a mérgezett táplálék fészekaljpusztulásokért is felelőssé tehető. A repülőkből szórt ideg-

20 Eisemann: *I.m.* 21. Kiemelés az eredetiben.

mérget aztán a sokaság, beleértve a megrendelő városvezetőket is, „eredményesnek” minősítette. A szúnyogok elviselésének képtelensége egyfelől, maszkellenes tüntetések másfelől – ez is lehet 2020 mérlege.

*

„A paraszti és kézműves környezet kivételével egy fiú sosem látja az apját munka közben, még kevésbé van arra alkalma, hogy kenyérkereső tevékenysége közben segítse, és fölényét tapasztalhassa”.[21] A modern, anyagtalan munkavégzés akkor sem teszi lehetővé a gyerek számára ennek a – pozitívan értett – fölénynek a megtapasztalását, ha egyébként látja a szüleit munkavégzés közben: a számítógép előtt ülést, a táblázatokat, költségvetési számításokat vagy éppen a tudományos munkát a gyerek nem képes interiorizálni, az nem tud a *sajátjává válni.* Ez mára valóban szinte kizárólagosan a paraszti és kézműves tevékenységek körébe szorult vissza. Így aztán hiába láthatta sok gyerek a szüleit a korlátozások miatt az otthoni munkavégzés közben, érteni nem érthette, hogy az mit csinál az „otthoni irodában”.

Meglehet, a munka átalakulásának ez a módja nagyban hozzájárul a társadalmak bizonyos mértékű feminizálódásához, talán még jobban is, mint az ezt támogató ideológiák és mozgalmak. A „vidéken”, de legalábbis kertes házakban élők a hagyományosan férfiasnak tekintett tevékenységeket is megtapasztalhatják, s ez jótékony egyensúlyba kerülhet a házimunkával. A nagyváros azonban többnyire elveszi ezt a lehetőséget a benne élőtől, s alternatívaként a konditermek masináit ajánlja fel. Én azonban, bár nem ítélem el a súlyemelés egyetlen formáját sem, inkább a kertben találom meg magam. E tekintetben két fejlemény volt különösen érdekes az idén.

Egyrészt májusban másodmagammal Budapest felé vettem az irányt egy szokatlan kísérlet kedvéért: mintegy száz darab őshonos, kétpettyes katica lárváját telepítettem be a kertbe az elszaporodott levéltetvek elleni védekezés gyanánt. A problémát végül többnyire az egyébként idegenhonos harlekinkatica oldotta meg, de remélem, hogy az őshonos fajtának is sikerül felszaporodnia. Másrészt beruháztam az Ökológiai Mezőgazdasági Kutatóintézet tájfajta paradicsomjaira.[22] Három fajtából vásároltam palántát: a Tolna megyeiből, a ceglédiből és a máriapócsiból. A tájfajta kultúrák jelentőségét a klímaváltozáshoz való alkalmazkodásukon túl sem lehet eléggé hangsúlyozni. Az ipari termelés egyformasága, a világcivilizáció uniformizmusa köszön vissza az egyforma szórakozástól a sematizált politikai diskurzusokon keresztül addig az egy-két paradicsomfajtáig, amit az áruházak polcain kapni lehet. A tájfajta növények az örökségünk, a kultúránk részei, biztosítják a genetikai változatosságot, az ízbéli sokféleséget, a szín- és formagazdagságot. Bármely tájfajta növényben tetten érhető az elődök tisztelete, a lokális sokféleség és az ökológiai felelősségvállalás a biológiai diverzitás megőrzésén keresztül.

a kertben találom meg magam

A természeti létezőkkel való foglalatoskodás átértékeli bennünk az ipari társadalom alapfogalmait. Ma mindenütt a „növekedés” varázsszavával igyekeznek megbabonázni minket. Növekedni azonban „annyit tesz: megnyílni az égbolt tágasságának és ugyanakkor a föld sötétjébe gyökerezni. […] minden tenyészet csak akkor gyarapodik, ha az ember megfelel a tágas ég elvárásainak és ugyanakkor megmarad a hordozó föld oltalmában.”[23] Ez nem a gazdaság növekedése, hanem valami eredendőbb, igazibb, amelynek tere a lélek és a szellem.

Az ökológiai gazdálkodás – számomra döntően kiskerti és kézműves – formái egyesítik mindazt, amiben a tisztelet, a szépség, a harmónia, a tradíció, a sokféleség, a szűk perspektíva helyett az ég felé nyitott távlat megmutatkozhat. Úgy mutatkozik meg, hogy rejtekezik, leértékelt létezők, például egyszerű növények képébe bújik, miközben ott van mindenben. „Mert amit megnevezünk, amikor azt mondjuk: »a földön«, az csak akkor áll fenn, ha az ember belakja a földet, és a lakozásban *a földet földként hagyja lenni.*”[24] ■

21 Lorenz: *I.m.* 77.
22 A tájfajtákra vonatkozó kutatásokhoz lásd az ÖMKI weboldalát: <www.biokutatas.hu>.
23 Heidegger: *A földút = „… költőien”… I.m.* 220.
24 *Uo.* 206. Kiemelés tőlem.